

BÖLÜM 1

KNIDOS KÜÇÜK TİYATRO BATISINDAN ELE GEÇEN KIRMIZI ASTARLI SERAMİKLER¹

Songül SÖZEL²

GİRİŞ

Çalışmamıza Knidos Antik kentinin en önemli yapılarından biri olan Küçük Tiyatro'nun batı duvarında (Analemma)³ gerçekleştirilen kazı ve araştırmalar sonucunda ele geçen farklı seramik gruplarından kırmızı astarlı seramikleri değerlendirilmeye alınmıştır. Bu çalışmada 48 adet örnek, üretim yerleri göz önüne alınarak Doğu Sigillatası B, Doğu Sigillata C, Afrika Kırmızı Astarlıları, Geç Roma C Kırmızı Astarlıları ve Geç Roma D Kırmızı Astarlıları olarak ayrılıp, literatürdeki formlarıyla gruplandırılmıştır.

Knidos Küçük Tiyatro Kırmızı astarlılarının genel özellikleri, form tanımları, pişirilme özellikleri ve dönemleri anlatılarak; ölçü, kil yapıları ve kil-astar renkleri ayrıntılı olarak değerlendirilmiştir.

KONTEKSTİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Knidos Küçük Tiyatronun 2013-2015 yılları arasında Küçük Tiyatro batı cephesi, kuzey-güney doğrultulu anelemma duvarında kazı çalışmaları gerçekleştirilmiştir (Doksanaltı & ark., 2014, s. 462; Karabıçak, 2017, s. 5-11). Küçük Tiyatro batısında (anelemma) yapılan çalışmalar sonucunda elde edilen verilere göre Tiyatro,

¹ Söz konusu çalışma, 01.06.2020 tarihli ve 2587 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararı ile Kültür ve Turizm Bakanlığı ve Selçuk Üniversitesi adına sürdürülen Knidos-Burgaz-Emecik Apollon Kutsal Alanı Kazı ve Araştırmaları kapsamında hazırlanmıştır. Knidos Antik Kenti kazı, restorasyon ve koruma-onarım çalışmaları T.C. Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu tarafından desteklenmektedir. Söz konusu çalışma Selçuk Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri (BAP) birimi tarafından 'Knidos Geç Antik Dönem Seramikleri' başlıklı 21213006 numaralı projenin konusu ile ilgili olup, ilgili birim tarafından desteklenmiştir.

Bu makale 'Knidos Küçük Tiyatro Batı Duvarı Kazılarında Ele Geçen Seramik Buluntular' isimli 2017 yılında hazırlanan ve yayımlanmamış yüksek lisans tezinden geliştirilerek hazırlanmıştır. Bu çalışmanın gerçekleşmesindeki yardımlarından dolayı Knidos Kazı ve Araştırmaları Başkanı sayın hocam Prof. Dr. Ertekin M. Doksanaltı'ya teşekkür ederim.

² Dr., Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Klasik Arkeoloji BD. songulsozel@gmail.com

³ Analemma: Antik Tiyatroların oturma basamaklarını (cavea) çevreleyen büyük ve düzgün taşlarla yapılmış duvar.

MS 4. yüzyılın sonu 5. yüzyılın başlarında fonksiyonunu kaybetmiş, sahne binasının mezar alanı olarak kullanıldığı tespit edilmiştir. Yapının işlevini kaybetmesi ile birlikte batı duvarının önüne, birbirine bitişik en az dört mekandan meydana gelen tonozlu büyük bir bina kompleksi inşa edilmiştir. Pişirme kapları, düz kaplar, amphoralar, kandiller ve bu makalede konu edilen kırmızı astarlı seramikler olasılıkla bu ‘Tonozlu Yapı Kompleksi’ ile alakalı olmalıdır (Doksanaltı & ark., 2014, s. 462; Doksanaltı, Karaoğlan & Tozluca, 2018, s. 78-79). Günlük kullanıma yönelik kapların yanında büyük boyutlu depolama kaplarının ele geçmiş olması, Tonozlu yapı kompleksine ait mekânların içinde bulunan bir antrepo ya da *dolia* ve bağlantılı dükkan sırası olarak kullanıldığını akla getirmektedir.

Knidos Küçük Tiyatro batısında (analemma) gerçekleştirilen kazı çalışmaları alt seviyeden üst seviyeye doğru MS 2. yüzyıl ile MS 7. yüzyıl ortalarına kadar uzanan kandil, amphora, tabak-kase, güveç parçaları gibi günlük kullanıma yönelik kaplar ele geçmiştir. Yapının zemin seviyesinin hemen altında bulunan 9 adet MS 5. yüzyıla ait Theodosius ve Arcadius sikkeleri ile MS 6. yüzyılın sonlarına ile MS 7. yüzyılın ilk yarısına tarihlenen bronz Phocas ve ardılı Heraklius sikkeleri ele geçmiştir⁴. Bu yapıda ele geçen sikke ve seramikler yapı kompleksinin Geç Antik Dönem kontekstinin varlığını kanıtlamaktadır. Söz konusu yapının MS 4. yüzyılın sonu ile 5. yüzyılın ilk yıllarında inşa edildiğini ve 7. yüzyılın ortalarına kadar da kullanıldığı göstermektedir (Doksanaltı & ark., 2014, s. 462-463).

Çalışmamızda Knidos Küçük Tiyatro seramiklerinden sırası ile Doğu Sigillata B (DSB), Doğu Sigillata C (DSC), Afrika Kırmızı Astarlıları (ARS), Phokaia (Foça) Kırmızı Astarlıları (LRC) ve Geç Roma D (Kıbrıs) Kırmızı Astarlıları ele alınmıştır.

DOĞU SİGİLLATA B/ DSB=ESB

Samos kapları (Doksanaltı & ark., 2014, s. 462; Doksanaltı, Karaoğlan & Tozluca, 2018, s. 78-79) olarak isimlendirilen bu grup sonraları Kenyon DSB (Kenyon, 1957, s. 282-283), Hellström tarafından DSB-I, DSB-II olarak ayrılmıştır (Hellström, 1965, s. 29-30). Bu isimlendirme daha sonra Hayes tarafından kabul görmüş ve geliştirilmiştir (Hayes 1985, s. 49-53). Plinius’un sözleri ve Notion’da ele geçen mühürlü seramik parçasından Tralles DSB’lerin üretim merkezi olabileceğini belirtmiştir (Hayes, 1972, s. 9-10). Hayes, DSB formlarının yapımında kalıbın çarka göre fazla tercih edildiğini ve kalıpların daha ince cidarlı yapıldığını belirtmiştir (Hayes, 1985, tav. XI-XV). DSB I ve II’de astar ve renk farklılıkları görülmektedir (Hellström, 1965, s. 32.). DSB I, sert dokulu, iyi fırınlanmış mika içeriklidir. Kil pembemsi kahve, koyu kırmızımsı turuncu astar rengine sahip ve

⁴ 2013-2015 yılları arasında Küçük Tiyatro Batısında ele geçen bronz sikkeler hakkındaki değerli açıklamaları ve tarihlendirilmeleri için Sayın Doç. Dr. Kasım OYARÇIN’e teşekkür ederiz.

oldukça kalitelidir. DSB II, yumuşak dokulu ve yoğun mika içeriklidir. İe göre kötü fırınlanan kil daha kırmızımsıdır. Yüzeylerine soluk turuncu-kırmızı astar uygulanmaktadır. Bu kaplar ele geçen buluntular yardımıyla MÖ 10- MS 150 yılları arasına tarihlendirilmektedirler (Hayes, 1972, s. 10). Doğu Sigillata B'ye dahil olan Knidos örnekleri, form 60 ve form 80 grupları altında değerlendirilmiştir.

Hayes Form 60 (Şekil 1: 1-2)

Bu formda değerlendirilen iki örnek No. 1 ve 2, çok hafif içe dönük ve yuvarlatılmış dudaklıdır. Dudak altı dışbükey, geniş ve bant şeklinde yerleştirilen kenara sahiptir. Dudak altında çıkıntı oluşmaktadır. İç kısımda yiv yer almaktadır. Kalın cidarlı örnekler, kırmızımsı-turuncu renkte astarlıdır. Sert dokulu, sık gözenekli ve iyi fırınlanmıştır. Form 60 içinde değerlendirilen No. 1 ve 2'nin benzerleri Didyma (Wintermeyer, 2004, s. 146, abb. 1414- 1424), Knossos (Hayes, 1983, s. 129, fig. 10, s. 122; Forster, 2001, s. 143-144), Smintheios (Akyürek, 1992, s. 131, Abb. 4, s. 13), Magnesia (Eliüşük, 2021, s. 36-37, lev. 3, 14) ve Atina Agorasında (Hayes, 2008, s. 155-156, fig. 12, s. 366, 368) bulunmaktadır. Knidos örneklerini de benzerleri yardımıyla MS 2. yüzyıla tarihleyebiliriz.

Hayes Form 80 (Şekil 1: 3)

Hayes Form 80 tipine, dahil olan Knidos No. 3 örneği, içte kalınlaştırılmış ağızlı, içe dönük gövdelidir. İç kısımda dudaktan gövdeye geçişte ve dış yüzey dudak altında yiv yer almaktadır. Kırmızı-turuncu renkte kil ve astara sahiptir. Sert dokulu, sık gözenekli ve iyi fırınlanmıştır. Form 80 içinde değerlendirilen No. 3'ün benzerleri, Ephesos (Ladstätter, 2010, s. 216-217, lev. 77/A-K), Miletos (Pülz, 1986, s. 13, 18, fig. 2/4-5), Korinth (Slane, 1990, s. 50-51, fig. 6, s. 100), Knossos (Sackett, 1992, s. 211-212, lev. 156, 8), Paphos (Hayes, 1991, s. 52-53, fig. XXI, 14) ve Iasos'da (Gasperetti, 2003, s. 142-143, lev. XC, 4) görülmektedir. Buluntu kontekstinden ve benzerlerinden yola çıkarak Knidos örneğini MS 2. yüzyılın ilk yarısına tarihlendirmek mümkündür.

DOĞU SİGİLLATA C/ DSC=ESC

Çandarlı, Bergama çevresinde Doğu Sigillata C kaplarını üretim yapan önemli merkezlerden biridir. Bu seramikler ilk kez Loeschcke tarafından "Çandarlı Sigillatası" adıyla anılmıştır (Loeschcke, 1912, s. 343-344, 407). Sonraki araştırmacı olan Kenyon tarafından "Doğu Sigillatası C (DSC=ESC)" olarak isimlendirmiştir (Kenyon, 1957, s. 282-283; Hayes 1972, s. 316). Hamur yapıları sert, orta sertlikteki bir dokuya sahiptir. Kapların killerinde altın ve gümüş renkli mika içeriklidir (Doksanaltı, 2006, s. 471). Çandarlı seramikleri üretilen atölyedeki farklılıktan

dolayı erken ve geç olarak sınıflandırılmışlardır (Loeschcke, 1912, s. 350; Hayes, 1972, s. 316-317). Hayes, erken örnekleri MS 1. yüzyıla, geç dönem örneklerini MS 2.- 3. yüzyıla tarihlendirmektedir (Hayes, 1972, s. 316). Bu seramiklerin yayılım alanları Ege kıyıları, Güney Rusya, İtalya, Afrika ve Suriye'dir (Hayes, 1972, s. 459, map. 13). Altın ve gümüş renkli mika içeriğe, sert ya da orta sertlikte dokuya, kırmızı, kahverengi veya sarımsı kahve tonlarında kile, turuncu-kırmızı, kırmızı renkte yüzeye sahiplerdir (Doksanaltı, 2006, s. 471). Doğu Sigillata C'ye dahil Knidos örnekleri form 2 ve form 4 grubundan değerlendirilmiştir.

Hayes Form 2 (Şekil 1: 4-5)

Bu formda değerlendirilen iki örnek No. 4 ve 5, kaidenin oturma düzleminden gövdeye belirgin geçişli ve gövdeye doğru genişleyen formdadır. Kaide oturma düzlemi geniş bir bölüme sahip ve kalın cidarlıdır. Sarımsı-kahve kil rengindeki eserler, kırmızı renkte astarlıdır. Sert dokulu sık gözenekli ve iyi pişirilmiştir. Form ve kil yapısı bakımından benzerleri, Smintheios (Akyürek, 1992, s. 143-144, Abb. 10, 65), Smyrna (Erol, 2006, s. 83, çiz. 15, çiz- 74; Erol, 2010, s. 313, K- 63), Argos (Abadie-Reynal, 2007, s. 117-118, 119, pl. 28, s. 182-183, 1- 185, 3), Thasos (Abadie-Reynal & Sodini, 1992, s. 15, fig. 2, CF 19, 23), Knossos (Hayes, 1983, s. 118-119, fig. 2, 7-13; Forster, 2005, s. 127-128, fig. 3, 2) ve Knidos'ta (Doksanaltı, 2006, s. 472-473, K-182) görülmektedir. Knidos örnekleri, MS 3. yüzyıl ile MS 4. yüzyılın ilk çeyreğine tarihlenmek mümkündür.

Hayes Form 4 (Şekil 1: 6-7)

Bu tipe ait iki örnek No.6 ve 7'dir. Yuvarlatılmış ve içe döndürülmüş ağız kenarlı, gövde dışı çekilerek genişletilmiş ve kaideye daralan formdadır. Ağız kenarlarının dikey olarak şekillendiği benzerleri de mevcuttur. Kırmızı ve turuncu renkte kil, kırmızımsı kahve renkte astarlılardır. Altın ve gümüş renkte mika içerikli, sert dokulu ve iyi fırınlamıştır. Form 4 tipine dâhil olan bu kapların form, kil ve yüzey özelliklerine göre benzerleri Smintheios (Akyürek, 1992, s. 141-142, Abb. 9, s. 50-57), Parion (Ergürer, 2016, s. 127-128, fig. 3, s. 46-47), Smyrna (Erol, 2010, s. 312-316, K-64-71), Ephesos (Gassner, 1997, s. 136, taf. 44, s. 527-529), Knidos (Doksanaltı, 2006, s. 643-644, 855, no. 538, 1797), Argos (Abadie-Reynal, 2007, s. 120-121, pl. 28, 187, 2), Nymphaion (Domzalski, 1997, s. 105-106, fig. 4, 84), Korinth (Hayes, 1972, s. 322-323, fig. 64; Slane, 1990, s. 53-54, fig. 8, 105), Knossos (Hayes, 1983, s. 120, fig. 3, 20-23; Forster, 2005, s. 128, fig. 3, 5- 7), Thasos (Abadie-Reynal & Sodini, 1992, s. 15-16, fig. 2, CF 24-29) ve Stobi'de (Anderson-Stajanović, 1992, s. 53-54, pl. 40, 343-345) bulunmuştur. Benzerlerinden ve diğer Çandarlı örneklerinden yola çıkarak MS 3. yüzyıl-MS 4. yüzyılın ilk çeyreğine tarihlenmektedir.

AFRİKA KIRMIZI ASTARLI SERAMİKLERİ (ARS/AFRİCAN RED SLİP WARE)

Geç Roma Seramiği içinde değerlendirilen önemli gruplardan birisi Afrika Kırmızı Astarlı Seramikleridir. Afrika atölyelerinin ürünleri olan kaplar, önceleri Lamboglia tarafından “Terra Sigillata Chiara (A, C ve D)” (Hayes, 2008, s. 9-10), Waagé'nin Geç Roma A-B (Waagé, 1933, s. 94-298), isimlendirmesi ile de bilinmektedir. Robinson tarafından, “Geç Roma Kırmızı Kapları” şeklinde adlandırılmıştır (Robinson, 1959, s. 59-60). Genel kullanımı yaygın ve en çok kullanılan “Afrika Kırmızı Astarlı Seramikleri” Hayes tarafından adlandırılmıştır (Hayes, 1972, s. 12-13). Bu kapların üretim yeri Kuzey Afrika, Tunus ve çevresi olarak kabul edilmektedir (Hayes, 2008, s. 67-68). Hayes, Afrika Kırmızı Astarlılarını 200 temel forma ayırmıştır (Hayes, 1972, s. 17-210). Knidos Küçük Tiyatro Batısı Afrika Kırmızı Astarlı seramikleri Hayes'in tipolojisine dâhil olan 12 farklı form değerlendirilmiştir. Bu formlardan; 50B, 52B, 61A, 62B, 66, 68, 73A, 80A, 81B, 99A, 104 tipinde örnekler yer almaktadır.

Hayes Form 50B (Şekil 1: 8-9)

Hayes form 50, Lamboglia 40, Antioch 836, Salomonson G1'e (Hayes, 1972, s. 68-69) dâhil olan iki parça geniş tabak olarak incelenmiştir. Form 50 A ve B olarak iki tipe ayrılmaktadır. Form 50A, hafif dışa açılan gövdeli ve geniş diplidir. Bizdeki örnekler, daha dışa açık gövde profilli olması ile B tipine dâhil olmuştur. No.8 ve 9, İnce cidarlı, mat yüzeyli, iyi pişirilmiş ve sık gözeneklidir. Yuvarlatılmış ağız kenarından kaideye daralmaktadır. Benzerlerine bakıldığında düz kaideli olması muhtemeldir. Turuncumsu kırmızı renkte kil, koyu kırmızı renkte astarlılar. Sık gözenekli, sert dokulu ve iyi pişirilmiştir. Form 50B tipi MS 350-400 arasına tarihlenmektedir (Hayes, 1972, s. 9). No.8 ve 9'da bu tarihleme kapsamına dahil edebiliriz.

Hayes Form 52B (Şekil 1: 10)

Bu form A ve B olmak üzere iki tipe ayrılmaktadır. 52A'da görülen aplik 52B'de görülmemektedir (Hayes, 1972, s. 76). No. 10, dışa döndürülmüş ve geniş ağız kenarlıdır. Ağız kenarına sonradan eklenen kısmı Form 52B'ye yakın olması ile No. 10 bu tipe dahil edilmiştir. Açık kırmızı renkte kil ve turuncumsu kırmızı astar tüm yüzeye uygulanmıştır. Kireç, gümüş mika içerikli, sert dokulu ve iyi pişirilmiştir. Benzerlerini El-Djem (Hayes, 1972, s. 76, fig. 13) ve Atina Agorasında (Hayes, 2008, s. 222, fig. 32, s. 1002-1004; pl. 51, s. 1019) bulunan örneklerini Hayes, MS 3. yüzyıl sonu ile MS 5. yüzyıl başına tarihlenmektedir. Knidos No.10 örneği eğimli ve yivli gövde formu ile benzerleri ile aynıdır. Benzerlerinden yola çıkarak MS 4. yüzyıl ortalarına tarihlenmektedir.

Hayes Form 61A (Şekil 1: 11)

Hayes bu formu 61A ve 61B olarak ikiye ayırmıştır (Hayes, 1972, s. 100.). 61A, üçgenimsi geniş ağızlı ve sığ bir gövdeye sahiptir. 61B ise daha oval ağız kenarlı ve 61A'ya göre yüksek gövdelidir. Knidos No.11'de 61A tipine benzediği için bu grupta incelenmiştir. Dudak içe belirgin bir şekilde döndürülmüştür. İç ve dış yüzeyde keskin yiv yer almaktadır. Sık gözenekli ve sert dokulu yapısı, kırmızimsı turuncu renkte kil ve kırmızı renkte astarlıdır. Benzerleri, Smyrna (Erol, 2010, s. 365-366, K-217. 1), Ephesos (Gassner, 1997, s. 148-149, tafel 49, 592), Atina (Hayes, 2008, s. 223-224, fig. 33, 1061), Tarsus (Adak-Adıbelli, 2006, s. 50-53, lev.2, 22, 25), Parion (Ergürer, 2016, s. 129-130, fig.4, 57), Kelenderis (Tekocak, 2006, s. 52, Lev.5, 42-43), Argos (Abadie-Reynal, 2007, s. 163-164, pl. 39, 273. 1), Ashkelon (Johnson, 2008, s. 45-46, 146), Sparta (Pickersgill-Roberts, 2003, s. 565, 569, 583, fig. 8, 42, fig. 11, 70a), Aleksandria (Rodziewicz, 1976, s. 35, pl. 3, B5a), Venedik (Grandi, 2005, s. 5-6, pl. 1, 7 ve 8), Antiocheia (Waagé, 1948, s. 47-48, pl. VIII, 831m) ve El Mahrine (Tunus) (Mackensen, 1993, s. 524-525, taf. 53, 4.2) görülmektedir. MS 5. yüzyıl başlarına tarihlenmektedir.

Hayes Form 62B (Şekil 1: 12)

Hayes bu formu 62A ve 62B olarak ayırmıştır. 62A, daha oval dudak profilinde ve hafif eğimli gövdelidir. 62B, hafif üçgenimsi oval dudak profilili ve kavisli gövde yapısına sahiptir. 62B tipine dâhil olan No.12, düz kaideli, kavisli gövdeli ve düz kenarlı çanak formudur. İyi pişirilmiş, gümüş ve altın renkte mika içerikli ve ince cidarlıdır. Örneğin benzerleri Atina Agorası ve Korinth'te görülmekte, MS 350-425 yıllarına tarihlendirilmektedir (Hayes, 1972, s. 107.).

Hayes Form 66 (Şekil 1: 13-14)

Bu form hafif içe eğimli ve geniş ağız kenarlı, yuvarlatılmış aşağı sarkıtılmış hafif dudak profiline sahiptir. Alçak gövde profili düz tabanla sonlanmaktadır. Knidos No.13 ve 14, yuvarlatılmış ve aşağı hafif sarkık dudaklı örnekler hafif eğimli geniş ağız kenarlıdır. Gövdeye düz devam etmektedir. Kaide kısmı eksiktir. Açık kırmızı renkte kil, kırmızı renkte astara sahiptirler. Sert dokulu, sık gözenekli ve iyi pişirilmişlerdir. Benzerleri Atina Agorası (Hayes, 2008, s. 225-226, fig. 33, 1080), Parion (Başaran & Ergürer, 2012, fig.6, kat. no.3) ve Leptis Magna'da (Hayes, 1972, s. 109-110, fig. 18) görülmektedir. Knidos örnekleri MS 5. yüzyıl başlarına ve MS 5. yüzyılın üçüncü çeyreğine tarihlenmektedir.

Hayes Form 68 (Şekil 1: 15)

Bu forma ait tek örnek No. 15, yuvarlatılmış dudaklı ve dışa çekik ağız kenarlıdır. İçte ve dışta yuvarlatılmış dudaktan kırık hat çizerek gövde formu oluşturmak-

tadır. İyi fırınlanmış, ince kum, gümüş ve altın renkte mika içeriklidir. Kırmızı renkte kil ve astara sahiptir. Benzerleri Tripoli Müzesi, Leptis Magna, Sabratta (Hayes, 1972, s. 117, fig. 20), Tarsus (Adak-Adıbelli, 2006, lev.3, 50), Soli Pompeiopolis (Yıldız, 2022, s. 147-48, lev. 9, 57), Argos (Abadie-Reynal, 2007, s. 163-164, pl. 40, 275. 1) ve Atina Agorasında (Hayes, 2008, s. 226-227, fig. 33, 1091) görülmektedir. Benzerlerinden ve kontekstten yola çıkarak Knidos örnekleri MS 5. yüzyılın ilk yarısına tarihlenmiştir.

Hayes Form 73A (Şekil 1: 16-18)

Hayes form 73 A ve B (Hayes, 1972, s. 121-124, fig. 21) olarak ayrılan formun 73A tipi, yatay ağız kenarı bezemesiz ve yivlidir. Dudak kısmında çentikler görülmektedir. 73B tipi, yatay kısımda yivler yer alır ve ağız kısmı topuz şeklindedir. 73A'nın form özellikleri Knidos kâse örneklerine benzemesinden dolayı bu tipte değerlendirilmiştir. No.16-18, yuvarlatılmış ve dışa dönük ağız kenarlı formun dudaklık kısmı oluşturulmuştur. Dudak altı ovalimsi sivri formdadır. Ağız kenarından gövdeye keskin dönüşlüdür. Sık gözenekli ve sert dokuludur. Açık kırmızı tonundaki killeri kireç, mika ve kum içeriklidir. Benzerleri Atina Agorası (Hayes, 2008, s. 225-226, fig. 33, 1109), El Mahrine (Tunus) (Mackensen, 1993, s. 529-30, taf. 61, 2- 5), Tarsus (Adak-Adıbelli 2006, s. 58-59, lev. 6, 81), Ashkelon (Johnson, 2008, s. 46-47, 151), Leptis Magna (Hayes, 1972, s. 120-122, fig. 21), Carthage (Riley, 1981, s. 91-93, fig. 1, 2), Parion'da (Başaran & Ergürer, 2012, fig.6, kat. no.4), Valencia (Reynolds, 1984, s. 475-476, fig. 328), Lizbon (Diogo-Tridade, 1999, s. 88-89, fig. 3, 1) ve Argos'ta (Abadie-Reynal, 2007, s. 164-165, pl. 40, 278. 1) görmek mümkündür. Bu örnekleri benzerlerinden yola çıkarak MS 420- 475 yıllarına tarihlenmektedir.

Hayes Form 80A (Şekil 1: 19)

Bu tipe dâhil olan No. 19 derin kase örneği, Hayes form 80 Lamboglia 58 formu ile aynı özelliklere sahiptir (Hayes, 1972, s. 126-128). Yuvarlatılmış kısa ağız kenarından kavisli gövdeden kaideye daralan formdadır. Düz kaideli örneklerin, dudak kenarı dışa çekik ve yivlidir. Bu grubu Hayes MS 5. yüzyıl ortalarına tarihlenmektedir (Hayes, 1972, s. 127). Bu tipin dönem içerisindeki tarih aralığı No. 19'un buluntu konteksti olan aralık ile uyuşmaktadır. No. 19'u buluntu kontekstinden yola çıkarak MS 5.yüzyıla tarihlenmek mümkündür.

Hayes Form 81B (Şekil 1: 20)

Form 80 ile ilişkili olan ve form 80'e göre basit yuvarlatılmış ağız yapısı ile form 81 içinde incelenmiştir. Form 81A ve 81B olarak ikiye ayrılmaktadır. Form 81A dış cephe kalın ve rulet bezemelidir. 81B ise iç cephe eğimli ve bezemesizdir. Ağız

yapısı ve gövde profilinden No.20 kâse, Form 81B'de değerlendirilmiştir. Yuvarlatılmış dudak kenarından daralan kaideye düz devam etmektedir. İç yüzey tondo da iki sıra rulet yer almaktadır. Sert dokulu, mika ve kum içeriklidir. Kil ve yüzey rengi kırmızı tonlarındadır. MS 5. yüzyılın 2. yarısına önerilen (Hayes, 1972, 12) tarih aralığı Knidos örneğinin buluntu konteksti ile bağdaşmaktadır. Bundan dolayı MS 5. yüzyılın ikinci yarısına tarihlenmek mümkündür.

Hayes Form 99A (Şekil 1: 21)

Bu form A, B ve C olmak üzere üç tipe ayrılmaktadır (Hayes, 1972, 152). A tipi kalınlaştırılmış ağız bölümü ve yuvarlak hatlı dudaklı, B tipi, ağız bölümü yuvarlak, gövde açılmış, C tipi, kalınlaştırılmış dudak profilindedir. 99A tipine dâhil olan no.21, ağız bölümü kalınlaştırılmış ve dudacı yuvarlak hatlıdır. Sert dokulu, açık kırmızı kilinde mika içeriği bulunmaktadır. Astar kabın tamamına uygulanmıştır. Form 99A tipindeki No.21'in benzerleri, Saraçhane (Hayes, 1992, s. 97-98, fig. 36, 23, 1), Ephesos (Gassner, 1997, s. 149-50, taf. 49, 599), Anemurium (Williams, 1989, s. 41-42, fig. 19, 236), Tarsus (Adak-Adıbelli, 2006, s. 68-69, lev. 10, 120-130), Parion (Ergürer, 2016, s. 133-134, fig.4, 66-69), Antiocheia (Waagé, 1948, 50, pl. X, 878a- k), Lechaion (Hayes, 1972, s. 152-153, fig 28, 7), Knossos (Hayes, 2001, s. 438-439, fig. 4, A21), Aleksandria (Rodziewicz, 1976, s. 36-37, pl. 6, B.25b-f), Carthage (Hayes, 1976, s. 55-56, fig 3, 30), Valencia (Reynolds, 1984, s. 476-477, fig. 397-400), İspanya (Lloret, 1998, s. 556-557, fig.3, 1) ve Louisvile'de (Hayes, 1972, s. 152-153, fig 28, 12) bulunmuştur. MS 6. yüzyılın ilk yarısına tarihlenmektedir.

Hayes Form 104 (Şekil 1: 22-24)

Bu forma ait dört kap parçası mevcuttur. Üç tanesi A tipinde bir tanesi C tipindedir. A tipi, sığ ve eğimli yükselen gövdeli, kalınlaştırılmış ve dikey ağız kenarlıdır. B tipi, derin ve eğimli yükselen gövdeli, ağız bölü topuz şeklindedir. C tipi, derin gövdeli ve ağız kısmı yuvarlaklaştırılmıştır. Form 104 A tipindeki No. 22 ve No. 23'ün, ağız bölümü yuvarlaklaştırılmıştır. Gövde eğimlidir. Ağız bölümünün altında hafif çıkıntı görülmekle birlikte sığ yapıdadır. Bu kapların benzerleri Smyrna (Erol, 2010, s. 367-368, K-225), Mainz (Hayes, 1972, s. 160-161, fig. 30, 3), Aleksandria (Rodziewicz, 1976, s. 34-35, pl. 2, B3A), Anemurium (Williams, 1989, s. 41-42, fig. 19, 241), Tarsus (Adak-Adıbelli 2006, s. 71-72, lev. 13, s. 143-147), Samaria (Crowfoot & ark., 1957, s. 358-359, 361, fig. 84, 24), Stobi (Anderson-Stajanović, 1992, s. 57-58, pl. 45, 379), British Müzesi (Hayes, 1972, 160-161, fig. 30, 2), Atina Agorası (Hayes, 2008, s. 232-233, fig. 36, 1158), Demetrias (Eiwanger, 1981, s. 31-32, taf. 2, II,1- II,10), Cebelitarık (Casasola, 2007, s. 115-116, fig. 3,

2) ve Antiocheia'da (Waagé, 1948, s. 47, pl. VIII, 803- 805) görülmektedir. 104C tipine dahil No. 24, geniş ağızlı, yuvarlatılmış dudaklı ve ağız kenarının altında yivler yer almaktadır. Derin bir kap formuna sahiptir. Form 104C'nin benzerleri, Anemurium (Williams, 1989, s. 41-42, fig. 19, 242), Kelenderis (Tekocak, 2006, s. 53-54, lev. 9, 58), Lechaion (Hayes, 1972, s. 162-163, fig. 30, 23), Tarsus (Adak-A-dibelli, 2006, s. 71-72, lev. 13-14, s. 150-167), Zeugma (Kenrick, 2009, fig. 18,3, PT.513), Antiocheia (Waagé, 1948, s. 47-48, pl. VIII, 805u), Beyrut (Reynolds, 2010, s. 97-98, fig. 7, i), Apollonia (Hayes, 1972, s. 164-165, fig. 30, 29), Aleksandria (Rodziewicz, 1976, s. 34-35, pl. 2, B3g) ve Albegna'da (Gandolfi, 1998, s. 261-262, fig. 8, 3) bulunmaktadır. Form 104 örnekleri benzerlerinden yola çıkarak MS 550- 625 tarihlenmektedir.

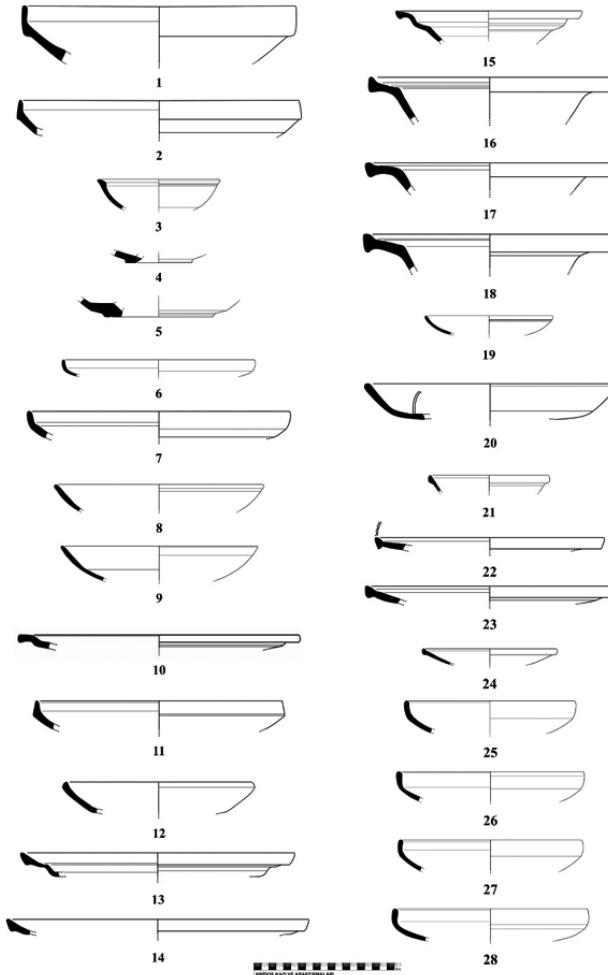
GEÇ ROMA C KIRMIZI ASTARLI SERAMİKLERİ (LRC/PHOCAEAN RED SLİP WARE)

Geç Roma Kırmızı Astarlı Seramiklerin üretim yeri Phokaiadır. Waagé tarafından "Geç Roma C (Late Roman C)" olarak adlandırılan (Waagé, 1933, s. 297-298), bu adlandırma aynı zamanda Hayes'in "Late Roman Pottery" isimli kitabından sonra yaygın hale gelerek ve Geç Roma C olarak kullanılmaya devam edilmiştir (Hayes, 1972, s. 322-323). Üretim yeri Phokaiya olduğu netleşince Hayes, Phocean ifadesini eklemiştir (Hayes, 1980, s. 525). Geç Roma C'lerin (Hayes, 1980, s. 524-525) Phokaiya dışında Ephesos gibi kentlerde de üretildiği ve MS 7. yüzyıl ortalarına kadar devam ettiği düşünülmektedir (Meriç, 2002, s. 68-69, dn. 211). Geniş ağız kenarlı kâse ve tabakların genelde ince cidara, kırmızı, kırmızımsı turuncu ve açık kırmızı kil ve astar renklerine sahiplerdir. Doğu Akdeniz'den Kuzey Afrika'ya kadar geniş bir yayılım alanı bulunan bu kapların benzerleri, Yunanistan, İtalya, Kıbrıs, Rusya, İngiltere ve İspanya'da bulunmaktadır (Hayes, 1972, s. 368, 369, 459, 460, map 13, 14). Knidos Küçük Tiyatro Batısı Phokaiya kırmızı astarlıları Hayes'in tipolojisine göre 6 farklı form olarak ayrılmış ve değerlendirilmiştir. Bunlar; Form1, 2A, 3, 4, 10 ve bezemelilerden oluşmaktadır.

Hayes Form 1 (Şekil 1: 25-28)

Bu Form dört tipe ayrılmaktadır. A, B, C ve D olarak ayrılan tiplerin A'dan D'ye doğru genelde kapların derinliği ve kaide yüksekliği azalmaktadır (Hayes, 1972, s. 325-326). Ağız kenarı yuvarlatılmış ve gövde hafif dışa çekilmiş eser konik kaide ile sonlanmaktadır. No.25-28, İçe dönük dudaktan gövdeye dik devam etmektedir. Ayrıca yoğun astar ve ince cidara sahiptirler. Örnekler sert dokulu, sık gözenekli ve iyi fırınlanmışlardır. Phokaiya Kırmızı Astarlılardan form 1'in benzerleri,

Smintheios (Akyürek, 1992, s. 149, Abb. 15, 88.), Saraçhane (Hayes, 1992, s. 93, fig. 32, 11, 3), Smyrna (Doğer, 2005, s. 108, pl. II), Ephesos (Gassner, 1997, s. 140, 141, taf. 44, 535, 536), Phokaia (Fırat 2011, s. 184, fig.1), Miletos (Berndt, 2003, s. 157, 158, taf. 13, TS 143- 150), Knidos (Doksanaltı, 2006, s. 498, K 210a), Parion'da (Başaran & Ergürer, 2012, fig.7, kat. no.11), Tarsus (Adak-Adıbelli, 2006, s. 97-98, lev. 23, s. 218-222), Kelenderis (Tekocak, 2006, s. 102-103, lev. 10, s. 63-65), Beyrut (Reynolds, 2010, fig. 4, o), Atina Agorası (Hayes, 2008, s. 236-237, fig. 37, s. 1230, 1231), Argos (Abadie-Reynal, 2007, s. 175-176, pl. 43, 287. 1), Ashkelon (Johnson, 2008, s. 63-64, 189-190), Romanya (Opait, 1985, s. 153-154, abb. 1, s. 1- 3) ve Scythia'da (Opait, 2004, s. 76, pl. 55, 5, s. 11, 12, 13) görülmektedir. Benzerlerin yola çıkarak MS 5. yüzyıl başlarına tarihlenmektedir.

Şekil 1. DSB No. 1-3, DSC No.4-7, ARS No. 8-24, LRC No. 25-28.

Hayes Form 2A (Şekil 2: 29-31)

Hayes Form 2A tipi, geniş ağız kenarlı, yuvarlatılmış dudak, gövde kıvrımı formunun özelliğidir. Genelde kırmızimsı turuncu renkte kil ve yüzey rengine sahiptirler. Dışa döndürülen ağız kenarı ve kıvrılan gövde profili ile Form 2A'da incelenen No. 29-31, Geniş ağız kenarlılardır. Sert dokulu kaplar iyi fırınlanmıştır. Açık turuncu renkte kil, turuncumsu kırmızı renkte astarlı kapların benzerleri, Smyrna (Doğer, 2005, s. 107-108, pl. II; Erol 2010, s. 377- 381, K.245-K.257), Ephesos (Gassner, 1997, s. 140-141, taf. 45, 539), Milet (Berndt, 2003, s. 158-159, taf. 14, TS 162-164), Parion'da (Başaran & Ergürer, 2012, fig. 7, kat. no.12; Ergürer, 2016, fig. 4, s. 71-76), Knidos (Doksanaltı, 2006, s. 497-498, 499, K-211), Kelenderis (Tekocak, 2006, s. 103-104, lev. 10, 66), Tarsus (Adak-Adıbelli, 2006, s. 99-101, lev. 23, s. 223), Atina Agorası (Hayes, 1972, s. 327-328, fig. 66, 1, 2), Knossos (Hayes, 1983, s. 120-121, fig. 4, 53), Stobi (Anderson-Stajanović, 1992, s. 60, pl. 46, 397), Romanya (Opait, 1985, s. 153-154, abb. 1, 8) ve Scythia'da (Opait, 2004, s. 76, pl. 56,3) görülmektedir. Benzerlerinden ve kontekstten yola çıkarak Knidos örnekleri MS 5. yüzyılın 3.çeyreğine tarihlenmektedir.

Hayes Form 3 (Şekil 2: 32-34)

Form 3'ün karakteristik özelliği, kalın ağız kenarlı, dış bükey form oluşturması ve dudak alt kısmının aşağı çekik olmasıdır. Gövde hafif eğimli bir şeklide kaideye devam etmektedir. Hayes, Phokaia Form 3 seramiklerini 8 alt tip içinde değerlendirmiştir (Hayes, 1972, 329-338). Değerlendirilen Knidos örnekleri ise D ve E tipindedir.

No.32 Form 3D Tipi, ağız kısmı kısa ve kalındır. Ağız kenarı altındaki çıkıntı belirgin ve oval formdadır Ağız kenarı rulet bezemeli ve derin bir şekilde yapılmıştır (Hayes, 2008, s. 240-241, fig. 39, 1274). No.32 D tipinin bulunduğu yerlere Harman Yeri (Bieg & ark., 2006, s. 158-159, taf. 2, 17), Smyrna (Erol, 2010, s. 391-392, K-296), Milet (Erol, 2010, 391-392, K-296), Kelenderis (Tekocak, 2006, s. 103-104, lev. 11, 74, 75), Parion (Ergürer, 2012, s. 163, kat. no. 281; Ergürer, 2016, s. 136-137, kat. no.90), Tarsus (Adak-Adıbelli, 2006, s. 106-107, lev. 24, s. 237), Ashkelon (Johnson, 2008, s. 65-66, 195, 196) ve Atina Agorasında (Waagé, 1972, fig. 68, 13; Hayes, 2008, fig. 38, 1274) görülmektedir. Benzerlerinden ve kontekstten yola çıkarak Knidos örnekleri MS 5. yüzyıl sonlarına tarihlenmiştir.

No.33 ve 34, Form 3E Tipi de ağız kenarının kısa yapısı, dışa çıkıntılıdır. E tipindeki çıkıntı D tipine göre belirgin ve sivridir (Hayes 2008, s. 240-241, fig. 39, 1275-1279). Benzerleri Harman Yeri (Bieg & ark., 2006, s. 158-159, taf. 2, 18), Saraçhane (Hayes, 1992, s. 92-93, fig. 33, 14,9, fig. 34, 15/2), Smyrna (Erol, 2010, s. 382- 391, K.293), Ephesos (Mitsopoulos- Leon 1991, s. 141-142, taf. 198, m8, 9;

Gassner, 1997, s. 140-141, taf. 46, 558), Letoon (Mimaroglu, 2020, s. 283-284, lev. 1, 6, 7), Parion'da Başaran & Ergürer, 2012, fig.8, kat. no.15-19), Miletos (Berndt, 2003, s. 173-174, taf. 27, TS 331- 336), Kelenderis (Tekocak, 2006, s. 104-105, lev. 12, 77, 79), Anemurium (Williams 1989, s. 41-42, fig. 22, 271, 273), Tarsus (Adak-Adıbelli, 2006, s. 106-107, lev. 24, 236), Thasos (Abadie-Reynal & Sodini, 1992, s. 20-21, fig. 4 ve 5, CF.77- 81), Atina Agorası (Hayes, 2008, s. 240-241, fig. 38, 1274-1279), Korinth (Hayes, 1972, s. 332-333, fig. 68, 16) ve Ashkelonda (Johnson, 2008, s. 65, 197) görülmektedir. Knidos örnekleri, benzerlerinin tarihlendirilmesine göre MS 5. yüzyıl sonlarına ve MS 6. yüzyıl başlarına tarihlenmektedir.

Hayes Form 4 (Şekil 2: 35)

Bu formda saptanan tek örnek No.35'dir. Hayes bu kapların, Phokaia form 3'ün erken örnekleri olduğunu söylemektedir (Hayes, 1972, 335-337). Kıvrımlı çanak örneği oval dik ağız kenarlı, dik gövdeden kaideye düz inen ve üçgenimsi bir formdadır. Dudak kenarı üzerinde sık yivler yer almaktadır. Benzerleri Parion'da (Başaran & Ergürer, 2012, fig. 9, kat. no.21), Phokaia (Fırat, 2011, s. 184, fig. 4), Knidos (Sözel, Selek & Kılınç 2021, s. 208-209, no. 10), Tarsus (Adak-Adıbelli, 2006, s. 109-110, lev. 27, 295-297) ile Athena'n Agorasında (Hayes, 1972, s. 337, fig. 69) görülmektedir. Benzerlerinden ve kontekstten yola çıkarak Knidos örnekleri MS 5. yüzyılın ikinci çeyreğine tarihlenmektedir.

Hayes Form 10 (Şekil 2: 36)

Phokaia Kırmızı Astarlı seramiklerinden Form 10 olarak adlandırılan tabak ya da kâselerin ağız bölümü, yumru şeklinde ya da düzdür. Form 10 ağız biçimlerine göre 3 alt tip içinde değerlendirmiştir (Hayes, 1972, s. 343). Knidos No. 36, C tipinde olup ağız incelmış ve uzamıştır. Dışa döndürülmüş ağız kenarlı, düzleşmiş dudaklıdır. İç bükey profil ile kaideye devam etmektedir. Sert dokulu ve iyi fırınlanmış kabın benzerleri, Ephesos (Gassner, 1997, s. 147, taf. 48, 585, 586), Knidos (Doksanaltı, 2020, s. 385, fig. 6, 14; Karabıçak, 2017, s. 472, C109; Sözel, Selek & Kılınç, 2021, s. 208-209, No. 10), Milet (Berndt, 2003, s. 199- 204, taf. 46- 50, TS 612- 671), Kelenderis (Tekocak, 2006, s. 108, lev. 14, 92, 93), Tarsus (Adak-Adıbelli, 2006, s. 115, lev. 32, 372- 382), Antiocheia (Waagé, 1948, 4 s. 8, pl. XI, 949 p,u, y), Zeugma (Kenrick, 2009, fig. 18. 3, PT527, PT528), Thasos (Abadie-Reynal & Sodini 1992, s. 24-25, fig. 8, CF115), Knossos (Hayes 2001, s. 442-443, fig. 6, B1), Beyrut (Reynolds, 2010, s. 97-98, fig. 7, l) ve Aleksandriada (Rodziewicz, 1976, s. 40-41, pl. 8, C10) görülmektedir. Benzerler aracılığı ile MS 7. yüzyıl ilk yarısına tarihlenmektedir.

Bezemeliler (Şekil 2: 37-41)

Geç Roma Kırmızı Astarlı Seramikleri bitkisel ve geometrik desenlerinde kantharos formları, haç motifleri, hayvan ve insan figürleri yaygın olarak kullanılmaktadır (Ergürer, 2012, s. 182). Afrika kaplarında olduğu gibi Phokaia kaplarında da bitkisel bezemeler görülmektedir (Hayes, 1972, s. 346-368; Opait, 2004, s. 174, pl. 56, 3). Bezemeli Knidos örneklerinden No.37, bitki dallarıyla ve rozetlerle süslenmiştir. No. 38'de, dairesel yivler ve yivin ortasında baklava dilimi yer almaktadır. No. 40' da küçük daireler ve yapraklar üzerinden geçen yivler, görülmektedir. Bu bitki bezemelilerin benzerleri, Smyrna (Erol, 2010, s. 413, K-356), Atina Agorası (Hayes, 2008, s. 245-246, pl. 64, 1338), Thasos (Abadie- Reynal & Sodini, 1992, s. 24, fig. 8, CF119) ve Scythia'da (Opait, 2004, s. 174-175, pl. 56, 3) görülmektedir. Benzerlerinden ve kontektsten dolayı bu kaplar MS 400-450 yıllarına tarihlenmektedir.

No.40-41, hayvan figürlü kaplardır. Açık kırmızı tonlarda astarlanan kaplarda koşan tavşan figürü, dıştaki rulet sırasının hemen yanına yerleştirilmiştir. Benzerleri Atina Agorası (Hayes, 2008, s. 246, pl. 66, 1363), Parion (Ergürer, 2016, s. 138, fig. 6, 110), Ephesos (Gassner, 1997, s. 146, taf. 48, 587), Kenchreai (Adamsheck, 1979, pl. 24, LRB 35f) ve Tarsus'da (Adak-Adıbelli, 2006, s. 99-101, lev. 48, res. 8) görülmektedir. Knidos figürlü kaide örnekleri, MS 5. yüzyıl ikinci yarısına tarihlenmektedir.

GEÇ ROMA D KIRMIZI ASTARLI SERAMİKLERİ (LRD/CYPRİOT RED SLİP WARE)

Waagé tarafından Antiocheia buluntuları için "Late Roman D" olarak isimlendirilmiştir (Waagé, 1948).

51). 1972 yılında Hayes Geç Roma D kaplarının Kıbrıs Sigillataları ile benzediğini ve muhtemelen de Kıbrıs kökenli olduğunu düşünerek Geç Roma D yerine Kıbrıs Kırmızı Astarlı Seramikleri olarak adlandırmıştır (Hayes, 1972, s. 371). Hayes Bu grubu kendi içinde 12 farklı forma ayırmıştır (Hayes, 1972, s. 372-374). Bu grubun bazı yeni formları Perge (Fırat 1999, s. 59-64, lev. 104-115, Kat. No. 458-506; Fırat, 2000, s. 36-37, fig. 3A, b), Anemurium (Williams, 1989, s. 32-33, fig. 14, s. 180-184; Adak-Adıbelli, 2006, s. 126) ve Pednelissos (Kenkel, 2005, s. 140-141, fig. 10) gibi farklı yerlerde bulunmuştur⁵. MS 4. yüzyıl sonlarından MS 7. yüzyıl sonlarına kadar üretilen Geç Roma D kapları (Hayes, 1972, s. 370), Doğu Akdeniz

⁵ Form7, 11 ve 12'ye dahil olan yeni farklı varyasyonlarıdır. Bunlar geniş ağızlı daha derin ve daha büyük ebatlarda üretilen kaplardır.

bölgesindeki kentlerinde yoğun kullanılmıştır. Knidos Küçük Tiyatro batısı Kıbrıs kırmızı astarlılarından Hayes'in tipolojisine göre 3 farklı form değerlendirilmiştir. Bunlar; Form1, 2 ve 9'dur.

Hayes Form 1 (Şekil 2: 42-43)

Bu formda iki tabak örneği incelenmiştir. Hayes Form 1, Antioch 928, Berenice B714 olarak isimlendirilen formun yaygın olarak Form1 kullanımı tercih edilmiştir. Bu gruptaki iki örnek No.42 ve 43, yuvarlatılmış dikey ağız kenarından kaideye düz devam etmektedir. İç ve yüzeyde sık yiv bulunmaktadır. Sık dokulu, kum ve mika içeriklidir. Sarımsı kahve killi, açık kahve astarlıdır. Doğu Akdeniz'de bulunan formun (Jackson & ark., 2012, fig. 10, 1 ve 2) , yaygın örnekleri Kelenderis (Tekocak, 2007, s. 18, lev. 1, 1 ve 2), Antalya Kadigürü Mevkii'nde (Jackson & ark. 2012, fig. 11, 6) bulunmaktadır. Benzerlerinden yola çıkarak Knidos örnekleri MS geç 4. ile 5. yüzyılın üçüncü çeyreğine tarihlenmektedir.

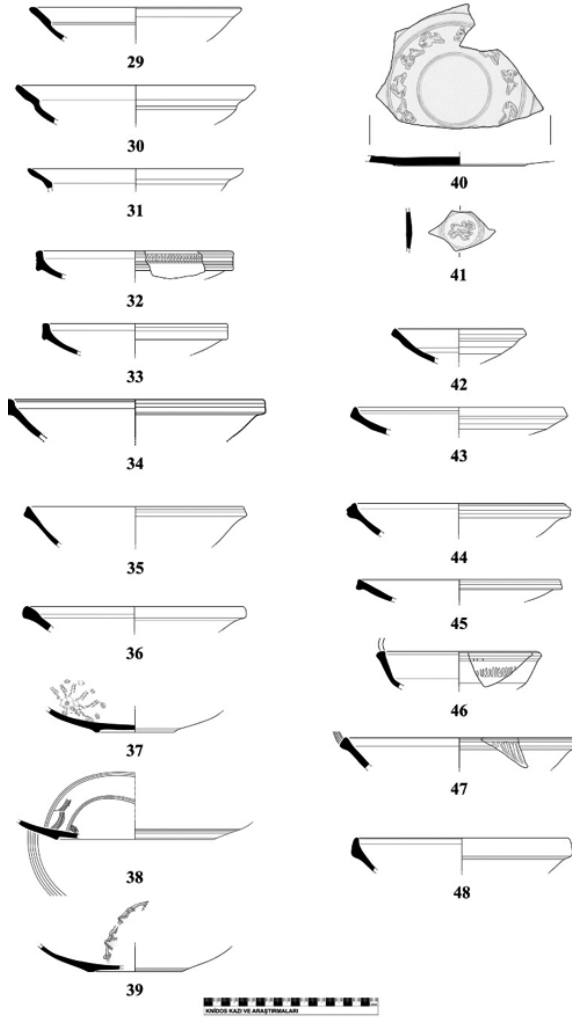
Hayes Form 2 (Şekil 2: 44-47)

Bu grupta Hayes form 2-1 tipindeki No.44, Hayes form 2-2 tipindeki No.45 ve Hayes form 2-9 tipindeki No.47 kase örnekleri değerlendirilmiştir. Yuvarlatılmış ve yivli ağız kenarına sahip çanaklardan No.44, Ağız bölümü üstte sivri bir şekilde biçimlendirilmiş, dışta yuvarlatılmıştır. Ağız bölümünün üzerinde iki derin yiv bulunmaktadır. Benzerleri Atina Agorası, Xanthos (Hayes, 1972, s. 372-375, fig. 80), Akpınar Köyü, Kadirgürü ve Kömbeci Mevkii (Jackson & ark., 2012, fig. 11, 1-4), Perge (Firat, 1999, s. 41-42, lev. 48-52), Parion (Ergürer, 2016, s. 140, fig. 6, 112), Kelenderis'de (Tekocak, 2007, s. 17-18, lev. 1, 9 ve 10) bulunmaktadır. No.46 ve No.47'nin benzeri, Sillyon-Kepez'de (Bilgin, 2021, s. 189, kat. no. 11) yer almaktadır. Form 2'ye dâhil Knidos örnekleri, MS 5. yüzyıl sonları ile MS 6.yüzyıl başlarına tarihlenmektedir.

Hayes Form 9C (Şekil 2: 48)

Form 9, üç alt tipe ayrılmıştır (Hayes, 1972, s. 378-382, fig. 81, 82). A tipi, ağız kısmı yivli olup, B tipinde ağız kenarındaki yivler kaldırılmış ve gövde daha derin olarak yapılmıştır. C tipi, yuvarlatılmış ve iç bükey ağız kenarlı olup, ağız kenarı yivsizdir. No.48 Knidos örneği, dış bükey ağız kenarlıdır. İç yüzeyde ağız kenarı iç bükey formdadır. Gövdenin dikey bir yapıda olup gövde eğimini aldığı görülmektedir. Sert dokulu ve iyi fırınlanan kabın benzerleri Xanthos (Hayes, 1981, s.

238, tav. CXXII, 1), Perge (Fırat, 1999, lev. 91, 92, s. 395, 396), Sillyon-Kepez'de (Bilgin, 2021, s. 194, kat. no. 24), Kelenderis (Tekocak, 2006, s. 18-121, lev. 25 ve 26, 157, 159, 166), Kourion (Hayes, 2007, s. 441, fig. 14.4, D4), Ashkelon (Hayes, 2007, s. 441, fig. 14.4, D4), Salamis (Diederichs, 1980, s. 59-61, pl. 24, 292-295) ve Tarsus'ta (Adak-Adıbelli, 2006, s. 133, lev. 15, 406) görülmektedir. Benzerlerinden yola çıkarak Knidos örnekleri MS 6. yüzyıl sonları ve MS 7. yüzyıl başlarına tarihlenmektedir (Hayes, 1972, s. 381).

Şekil 2. LRC No. 29-41, LRD No. 42-48.

DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Karia Bölgesi'nin önemli kentlerinden olan Knidos, arkeolojik çalışmalar ile farklı alanlardaki sorulara beklenen yanıtları almayı, güncel bakış açısını sunmayı ve bu alanda yol gösterici olmayı hedeflemektedir. Bu hedeflere giden en iyi araçlardan birisi de seramik buluntulardır. Kent ve bölge için aydınlatıcı olabilecek bu çalışmada Knidos'un Küçük Tiyatro'nun batısında (Analemma) gerçekleştirilen çalışmalar sonucunda ele geçen Kırmızı Astarlı Seramikleri değerlendirilmiştir. Kazı çalışmaları sonucu Küçük Tiyatro Batısında bulunan seramikler yüksek lisans tez kapsamına alınmıştır. Tezimizin örnekler içerisinde bu makale için toplamda 48 adet parça seçilmiş (**Şekil 1-2**), form özellikleri, buluntu konteksti ve benzerlikleri göz önüne alınarak form gruplarına ayrılmıştır (**Şekil 3**). Ayrılan formlardan her biri kendi içinde ayrı gruplandırılmış (**Şekil 4-7**) ve dönemsel dağılımı (**Şekil 8**) grafikler ile gösterilmiştir.

Makalede değerlendirilen en yoğun grubu %34'le Afrika Kırmızı Astarlılar seramikleri (18 adet), bunları sırasıyla %32'le Geç Roma C Kırmızı Astarlı Seramikleri (17 adet), %13'le Geç Roma D Kırmızı Astarlı Seramikleri (7adet), %7'le Doğu Sigillata C (4 adet) ve %6'la Doğu Sigillata B (3 adet) grubu seramikleri izlemektedir. Genel bir kronolojik değerlendirmeyle Knidos Küçük Tiyatro Batısında açığa çıkartılan kırmızı astarlı seramiklerden en erken MS 2. yüzyıl sonlarına tarihlenen Doğu Sigillata B iken en geç örneklerin ise MS 7. yüzyıl ortalarına tarihlendiği görülmüştür. Verilen tarih aralığında üretim yoğunluğu MS 5.-6. yüzyıllar iken MS 7. Yüzyıl ortalarından itibaren üretimin azaldığı görülmektedir. Knidos'un farklı alanlarında yapılan çalışmalar sonucunda MS 7. yüzyılın ilk yarısından itibaren seramik buluntularda azalma görülmektedir. Tarihlenen materyallerin en geç örnekleri MS 7. yüzyıl ortalarına tarihlenmektedir (Doksanaltı, 2020, 380-381, 401; Sözel, Selek & Kılınc, 2021, 206-208). Küçük Tiyatro Batısı kontekst olarak değerlendirildiğinde kırmızı astarlı seramiklerin dönemsel dağılımı kent içindeki diğer yapı ve mekanlardan ele geçen seramiklerin tarihlenmesine öncülük etmektedir. Form dağılımında etkileşim içinde olduğu güncel yerleşimlerin eklenmesi, bu yerleşimlerdeki farklılık veya benzerlikleri detaylandırması açısından oldukça önemlidir. MS 2.-7. yüzyıl aralığındaki Knidos kırmızı astarlıları ile bağ kurulan bölgelerdeki kentlerin belirlenmesi de literatüre yenilik kazandırmıştır.

KATALOG⁶

Doğu Sigillata B/ ESB=DSB (No. 1-3)

No.1: AR:36.8 cm, H: 4.6 cm. Hamur: Mika, kireç içerikli, (10 R, 5/6, Red) Kırmızı renkte, dış ve iç yüzey (2.5 YR, 5/8, Red) Kırmızı renkte astarlı.

No.2: AR: 37.8 cm, H: 4.6 cm. Hamur: Mika, kireç içerikli, (2.5 YR, 5/6, Red) Kırmızı renkte, dış-iç yüzey (2.5 YR, 5/6, Red) Kırmızı renkte astarlı.

No. 3: AR: 16.4 cm, H: 5.1 cm. Hamur: Mika, kireç içerikli, (2.5 YR, 7/8, Light Red) Açık Kırmızı renkte, dış yüzey (10 R, 5/8, Red) Kırmızı renkte astarlı.

Doğu Sigillata C/ ESC=DSC (No. 4-7)

No. 4: KR: 8.8 cm, H:1.2 cm, Hamur: Mika içerikli, (5 YR, 7/4, Brown) Kahve renkte, dış-iç yüzey (2.5 YR, 6/6, Red) Kırmızı renkte astarlı.

No. 5: KR: 16.2 cm, H: 2.3 cm. Hamur: Mika, kum içerikli, (2.5 YR, 5/6, Red) Kırmızı renkte, dış-iç yüzey (2.5 YR, 4/6 Red) Kırmızı renkte astarlı.

No. 6: AR: 25.6 cm, H: 2.2 cm. Hamur: Altın mika, az miktarda kum içerikli, (2.5 YR, 6/6, Light Red) Açık Kırmızı renkte, dış ve iç yüzey (2.5 YR, 5/4, Reddish Brown) Kırmızımsı Kahve renkte astarlı.

No. 7: AR: 35.2 cm, H: 3.5 cm. Hamur: Mika, kum içerikli, (10 R, 5/6, Red) Kırmızı renkte, dış-iç yüzey (10 R, 4/3, Red) Kırmızı renkte astarlı.

Afrika Kırmızı Astarlı Seramikleri (ARS/African Red Slip Ware) (No. 8-24)

No. 8: AR: 27.8 cm, H: 3.5 cm. Hamur: Kum, kireç içerikli, (10 R, 5/6, Red) Kırmızı renkte. Dış-iç yüzey hamur renginde astarlı.

No. 9: AR: 26.4 cm, H: 26.4 cm. Hamur: Mika, kireç içerikli, (2.5 YR, 5/6, Red) Kırmızı renkte, dış-iç yüzey (10 R 4/6, red) kırmızı renkte astarlı.

No. 10: AR: 37.2 cm, H: 1.6 cm. Hamur: Mika, ince kum içerikli, (10 R, 6/6, Red) Kırmızı renkte, dış-iç yüzey (10 R, 5/8, Red) Kırmızı renkte astarlı.

No. 11: AR: 33.2 cm, H: 3.8 cm. Hamur: Mika, kireç içerikli, (10 R, 6/4, Red) Kırmızı renkte, dış-iç yüzey (10 R, 5/6, Red) Kırmızı renkte astarlı.

No. 12: AR: 15.2 cm, H: 4.8 cm. Hamur: Mika, kireç, kum içerikli, (2.5 YR, 5/6, Red) Kırmızı renkte, dış yüzey (10 R, 5/8, Red) Kırmızı renkte astarlı.

No. 13: AR: 36.6 cm, H: 3.2 cm. Hamur: Mika, kireç içerikli, (2.5 YR, 5/6, Red) Kırmızı renkte, dış-iç yüzey (2.5 YR, 5/8, Red) Kırmızı renkte astarlı.

⁶ Katalogda Hamur ve Astar renkleri için Munsell (Soil Color Charts, 2009 yılı basımı) kullanılmıştır. Katalogda kullanılan kısaltmalar: AR: Ağız Çapı, KR: Kaide Çapı, H: Yükseklik, Gen.: Genişlik, Uz.: Uzunluk, No.: Numarası.

No. 14: AR: 40.6 cm, H: 2 cm. Hamur: Mika, kireç içerikli, (2.5 YR, 5/6, Red) Kırmızı renkte, dış- iç yüzey (10 R, 5/8, Red) Kırmızı renkte astarlı.

No. 15: AR: 25.2 cm, H: 3.5 cm. Hamur: Mika, kireç, kum içerikli, (10 R, 5/6, Red) Kırmızı renkte, dış- iç yüzey hamur renginde astarlı.

No. 16: AR: 33.2 cm, H: 2.8 cm. Hamur: Mika, kireç içerikli, (10 R, 6/6, Light Red) Açık Kırmızı renkte, dış- iç yüzey (2.5 YR, 5/6, Red) Kırmızı renkte astarlı.

No. 17: AR: 33.2 cm, H: 2.8 cm. Hamur: Mika, kireç, kum içerikli, (2.5 YR, 5/6, Red) Kırmızı renkte, dış- iç yüzey (2.5 YR, 5/6, Red) Kırmızı renkte astarlı.

No. 18: AR: 35.2 cm, H: 2 cm. Hamur: Mika, kireç içerikli, (10 R, 6/6, Light Red) Açık Kırmızı renkte, dış- iç yüzey (10 R, 6/6, Red) Kırmızı renkte astarlı.

No. 19: AR:15 cm, H: 2.5 cm. Hamur: Mika, ince kum içerikli, (5 YR, 6/4, Reddish Brown) kırmızısmsı kahve renkte. Dış yüzey (5 YR, 4/6, Yellowish Red) Sarımsı Kırmızı renkte, iç yüzey (7.5 YR, 3/1, Dark Gray) koyu gri renkte astarlı.

No. 20: AR: 34.4 cm, H: 4.8 cm. Hamur: Mika, kireç içerikli, (2.5 YR, 5/6, Red) Kırmızı renkte, dış ve iç yüzey (2.5 YR, 6/6, Red) Kırmızı renkte astarlı.

No. 21: AR: 16 cm, H: 1.2 cm. Hamur: Mika, kireç içerikli, (2.5 YR, 5/6, Red) Kırmızı renkte, dış- iç yüzey (2.5 YR, 5/6, Red) Kırmızı renkte astarlı.

No. 22: AR: 30.8 cm, H: 1.6 cm. Hamur: Mika, kireç içerikli, (10 R, 5/6, Red) Kırmızı renkte, dış- iç yüzey (2.5 YR, 5/6, Red) Kırmızı renkte astarlı.

No. 23: AR: 33.2 cm, H: 1.1 cm. Hamur: Mika, kireç içerikli, (10 R, 6/6, Red) Kırmızı renkte, dış- iç yüzey (2.5 YR, 5/6, Red) Kırmızı renkte astarlı.

No. 24: AR: 9 cm, H: 5.5 cm. Hamur: Mika, kireç, kum içerikli, (2.5 YR, 6/6, Light Red) Açık Kırmızı renkte, dış yüzey hamur renginde astarlı.

Geç Roma C Kırmızı Astarlı Seramikleri (LRC/Phocian Red Slip) (No. 25-41)

No. 25: AR: 22.4 cm, H: 4.4 cm. Hamur: Mika, kum içerikli, (2.5 YR, 6/6, Light Red) Açık Kırmızı renkte, dış- iç yüzey (10 YR 5/6, red) kırmızı renkte astarlı.

No. 26: AR: 25.4 cm, H: 4 cm. Hamur: Mika, kireç içerikli, (2.5 YR, 6/8, Light Red) Açık Kırmızı renkte, dış- iç yüzey (10 YR 5/4, red) kırmızı renkte astarlı.

No. 27: AR: 24.4 cm, H: 4.5 cm. Hamur: Mika, kireç içerikli, (2.5 R, 6/6, Light Red) Açık Kırmızı renkte, dış- iç yüzey (2.5 YR 5/8, red) kırmızı renkte astarlı.

No. 28: AR: 25.8 cm, H: 4.3 cm. Hamur: Mika, kireç, kum içerikli, (2.5 YR, 5/6, Red) Açık Kırmızı renkte, dış- iç yüzey (2.5 YR, 5/6, Red) Kırmızı renkte astarlı.

No. 29: AR: 23.8 cm. H: 3.7 cm. Hamur: Mika, kireç içerikli, (2.5 YR, 6/6, Light Red) Açık Kırmızı renkte, dış- iç yüzey (2.5 YR, 5/6, Red) Kırmızı renkte astarlı.

No. 30: AR: 27.2 cm, H: 4.5 cm Hamur: Mika, kireç içerikli, (2.5 YR, 5/6, Light Red) Açık Kırmızı renkte, dış-ıç yüzey (2.5 YR, 5/8, Red) Kırmızı renkte astarlı.

No. 31: AR: 24.8 cm, H: 2.2 cm. Hamur: Mika, kireç, kum içerikli, (2.5 YR, 5/6, Red) Açık Kırmızı renkte, dış-ıç yüzey (10 R, 5/6, Red) Kırmızı renkte astarlı.

No. 32: AR: 22 cm, H: 3.2 cm. Hamur: Mika, kireç içerikli, (10 R, 5/6, Red) Kırmızı renkte, dış-ıç yüzey (10 R, 5/6, red) Kırmızı renkte astarlı. Dış yüzey (2.5 YR, 5/1, Reddish Gray) Kırmızımsı gri renkte.

No. 33: AR: 21 cm, H: 3.5 cm. Hamur: Mika, ince kum içerikli, (5 YR, 6/4, Reddish Brown) Kırmızımsı kahve renkte, dış-ıç yüzey (5 YR, 5/3, Brown) Kahve renkte astarlı.

No. 34: AR: 29.2 cm, H: 3.5 cm. Hamur: Mika, kireç içerikli, (2.5 YR, 5/6, Red) Kırmızı renkte, dış-ıç yüzey (10 R, 6/6, Light Red) Açık Kırmızı renkte astarlı.

No. 35: AR: 25.4 cm, H: 4.5 cm. Hamur: Mika, kireç içerikli, (10 R, 6/6, Red) Kırmızı renkte, dış-ıç yüzey (10 R, 6/8, Light Red) Açık Kırmızı renkte astarlı.

No. 36: AR: 25 cm, H: 2.8 cm. Hamur: Mika, kireç içerikli, (10 R, 5/4, Weak Red) Çürük Kırmızı renkte, dış-ıç yüzey (10 R, 5/6, Red) Kırmızı renkte astarlı.

No. 37: KR: 20 cm, H: 2.5 cm. Hamur: Altın mika, kireç içerikli, (5 YR, 6/6, Light Red) Açık Kırmızı renkte, dış hamur renginde astarlı, iç yüzey (2.5 YR, 6/8, Light Red) Açık Kırmızı renkte astarlı.

No. 38: KR: 26.4 cm, H: 2.4 cm. Hamur: Altın mika, kireç içerikli, (5 YR, 6/6, Light Red) Açık Kırmızı renkte, dış hamur renginde astarlı, iç yüzey (2.5 YR, 6/8, Light Red) açık kırmızı renkte astarlı.

No. 39: KR: 22 cm, H: 2.7 cm. Hamur: Mika, kireç, kum içerikli, (2.5 YR, 5/6, Red) Açık Kırmızı renkte, dış-ıç yüzey (10 R, 5/6, Red) Kırmızı renkte astarlı.

No. 40: KR: 15 cm, H: 1 cm. Hamur: Altın mika, kireç içerikli, (5 YR, 5/6, Red) Kırmızı renkte, dış hamur renginde astarlı, iç yüzey (2.5 YR, 6/6, Red) Kırmızı renkte astarlı.

No. 41: Gen.: 4.3 cm, Uz.: 7.4 cm. Hamur: Mika, kireç içerikli, (2.5 YR, 5/6, Red) Kırmızı renkte, dış-ıç yüzey (2.5 YR, 5/6, Red) Kırmızı renkte astarlı.

Geç Roma D Kırmızı Astarlı Seramikleri (LRD/Cypriot Red Slip) (No. 42-48)

No. 42: AR: 14.6 cm, H: 3.8 cm. Hamur: Mika, kireç, kum içerikli, (2.5 YR, 5/6, Red) Kırmızı renkte, dış-ıç yüzey (2.5 YR, 5/6, Red) Kırmızı renkte astarlı.

No. 43: AR: 23.6 cm, H: 3 cm. Hamur: Mika, kireç içerikli, (2.5 YR, 6/6, Light Red) Açık Kırmızı renkte, dış-ıç yüzey (2.5 YR, 6/8, Red) Kırmızı renkte astarlı.

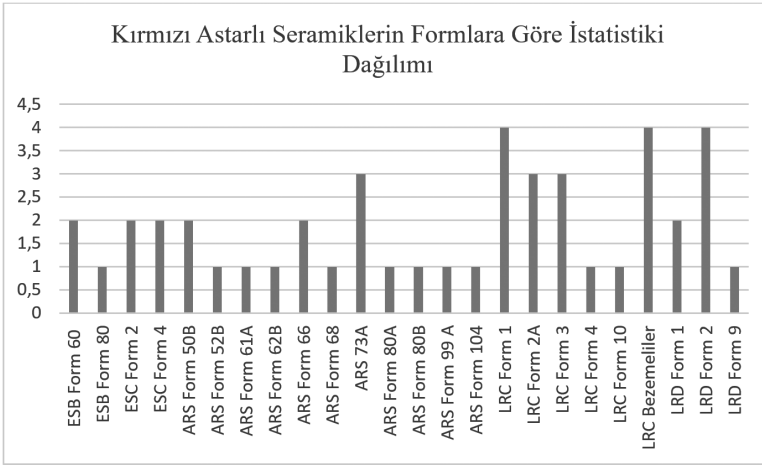
No. 44: AR: 23.6 cm, H: 3.6 cm. Hamur: Mika, kireç içerikli, (2.5 YR, 6/4, Light Reddish Brown) Açık Kırmızımsı renkte, dış-iç yüzey (2.5 YR, 5/4, Reddish) Kırmızımsı Kahve renkte astarlı.

No. 45: AR: 23 cm, H: 2.5 cm. Hamur: Mika, kireç içerikli, (10 R, 5/6, Red) Kırmızı renkte, dış-iç yüzey (2.5 YR, 5/8, Red) Kırmızı renkte astarlı.

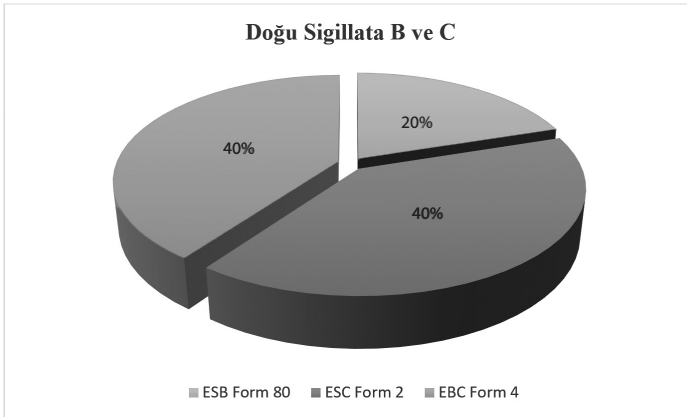
No. 46: AR: 18.2 cm, H: 3.6 cm. Hamur: Mika içerikli, (10 YR, 7/6, Light Red) Açık Kırmızı renkte, dış-iç yüzey (10 R, 6/6, Red) Kırmızı renkte astarlı.

No. 47: AR: 26 cm, H: 3.3 cm. Hamur: Mika, kireç içerikli, (2.5 YR, 6/6, Red) Kırmızı renkte, dış-iç yüzey (2.5 YR, 5/6, Red) Kırmızı renkte astarlı.

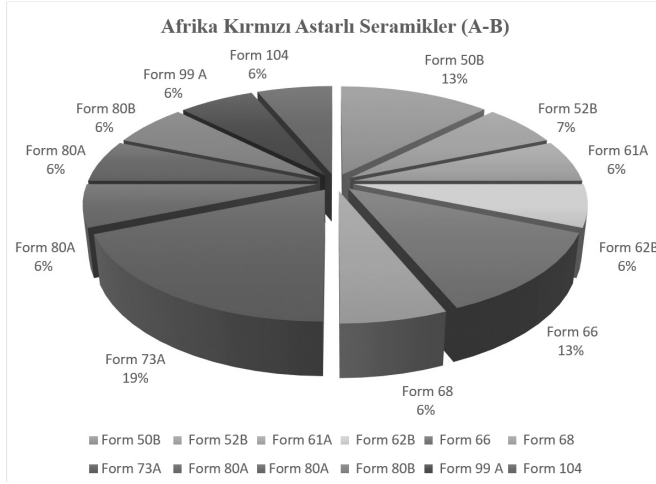
No. 48: AR: 24 cm, H: 3.8 cm. Hamur: Mika, kireç, kum içerikli, (5YR, 5/3, Brown) Kahve renkte, dış-iç yüzey (5 YR, 5/4, Brown) Kahve renkte astarlı.

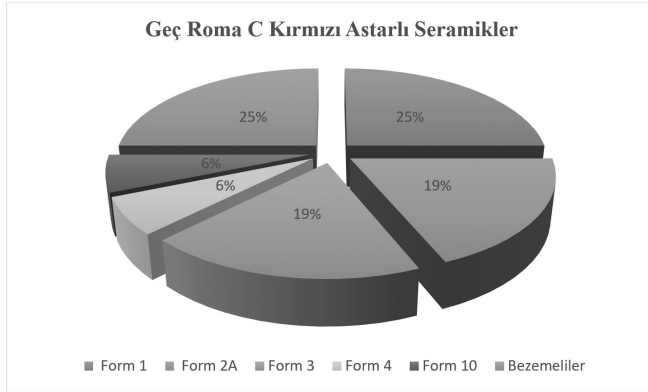
Şekil 3. Knidos Küçük Tiyatro Batısı Kırmızı Astarlı Seramiklerin Formlara Göre İstatistiki Dağılımı

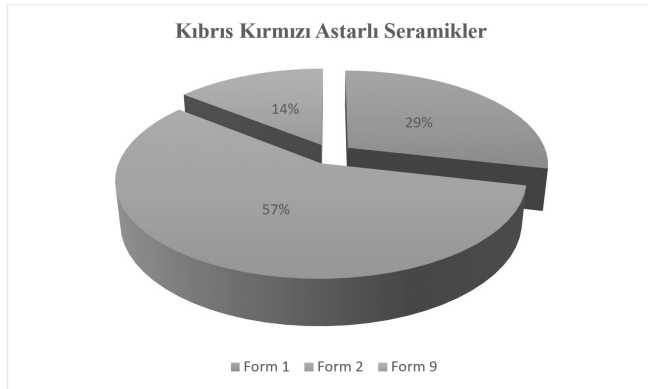
Şekil 4. Knidos Küçük Tiyatro Batısı Doğu Sigillataların İstatistiki Dağılımı

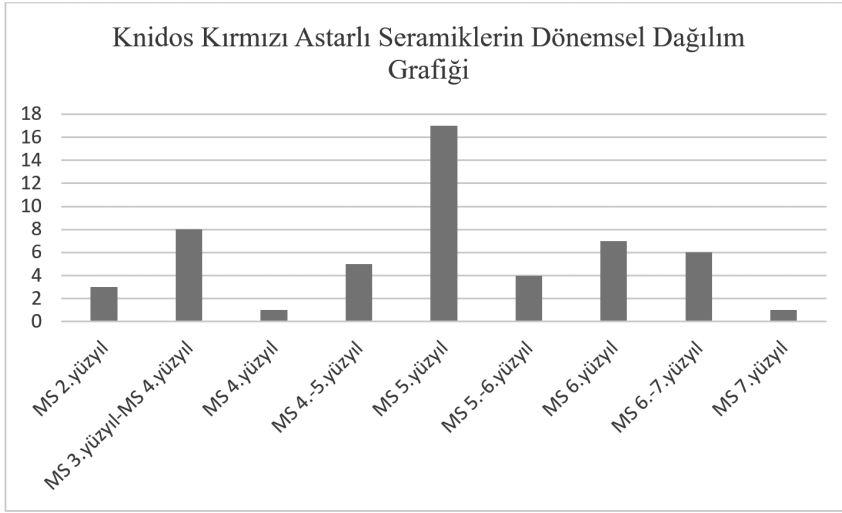
Şekil 5. Knidos Küçük Tiyatro Batısı Afrika Kırmızı Astarlı Seramiklerin (A-B) İstatistiki Dağılımı

Şekil 6. Knidos Küçük Tiyatro Batısı Geç Roma C Kırmızı Astarlı Seramiklerin İstatistiki Dağılımı

Şekil 7. Knidos Küçük Tiyatro Batısı Kıbrıs Kırmızı Astarlı Seramiklerin İstatistiki Dağılımı

Şekil 8. Knidos Küçük Tiyatro Batısı Kırmızı Astarlı Seramiklerin Dönemsel Dağılım Grafiği

KAYNAKLAR

- Abadie-Reynal, C. & Sodini, J. (1992). *La céramique paléochrétienne deThasos* (Alikı, delkos, fouilles anciennes), Études Thasiennes XIII. Athens.
- Abadie-Reynal, C. (2007). *La céramique Romaine D'Argos, Études Péloponnésiennes XIII*, Paris.
- Adak-Adıbelli, I. (2006). *Tarsus geç Roma seramiği*. (Yayınlanmamış doktora tezi). Ankara Üniversitesi. Ankara.
- Adamsheck, B. (1979). *Kenchreai, Eastern Port of Korinth, IV. The Pottery*, E. J. Brill, Leiden.
- Akyürek, N. E. (1992). *Terra Sigillata aus dem Heiligtum des Apollon Smintheios*, AMSt 8, Studien zum Antiken Kleinasien II, 125-166.
- Anderson-Stajanović, V. R. (1992). *Stobi: The Hellenistic and Roman Pottery, Stobi, results of the Joint American-Yugoslav Arc. Investigations 1970-1981*, Stobi I, Princeton Universty Press, New Jersey.
- Başaran, C. & Ergürer, H. E. (2012). Parion Odeion'u (Bouleuterion) 2010 Çalışmaları ve Odeion'da Bulunan seramikler, *Olba XX*, 245-296.
- Berndt, M. (2003). *Funde aus dem Survey auf der Halbinsel von Milet (1992-1999), Kaiserzeitliche und Frühbyzantinische Keramik, Internationale Archaologie 79*, Marie Leidorf GmbH, Rahden.
- Bieg, G., Tekkök, B.& Aslan, R. (2006). *Die Spättrömische Besiedlung Der Troas-En Überblick*, Studia Troica 16, 147- 169.
- Bilgin, M. (2021). Sillyon Territoryomu'nda bulunan Kepez yerleşiminin kırmızı astarlı seramikleri üzerine ön değerlendirmeler, *Arkhaia Anatolika Volüme 4*, s.174-214.
- Crowfoot, J. W., Crowfoot G. M.& Kenyon K. M. (1957). *The Object from Samaria*. Samaria-Sebaste III, Londra.
- Domzalski, K. (1997). *Terra Sigillata from Nymphaion, Survey 1994*, Archelogia XLVII 1996, 95- 112.
- Diederichs, C. (1980). *Céramiques Hellénistiques, Romaines et Byzantines*, Salamine De Chypre IX, Paris.
- Diogo, A. M. D. & Tridade, L. (1999). *Ânforas e Sigillatas Tardias (Claras, foceenses e cipriotas) Pervenientes das Escavações de 1966/67 do Teatro Romano de Lisboa*, Revista Portuguesa De Arqueologia, Vol. 2, No. 2, 83- 95.

- Doğer, L. (2005). *Byzantine Ceramics: Excavation at Smyrna Agora*, (Ed. B. Böhlendorf-Arslan, A. O. Uysal, J. Witte-Orr), Çanak, Akdeniz ve çevresindeki arkeolojik kazılarda ele geçen geç antik ve ortaçağ seramiği ve mimari seramiği, Byzas 7, Ege Yayınları, İstanbul, 97- 121.
- Doksanaltı, E. M. (2006). *Knidos Kap-Krio kazı alanı*. (Yayınlanmamış doktora tezi). Selçuk Üniversitesi, Konya.
- Doksanaltı, E. M., Sevmen D., Karaoğlan İ., et. al. (2014). Knidos kazı ve araştırmaları: 2012-2013, 36. *Kazı Sonuçları Toplantısı, 2. Cilt*. Gaziantep, 527-535.
- Doksanaltı, E. M., Karaoğlan, İ. & Tozluca, D. O. (2018). *Knidos denizlerin bulunduğu kent*, Bilgin Kültür Sanat, Ankara.
- Doksanaltı, E. M. (2020). Knidos 'Liman Caddesi' Geç Antik Dönem atölye/ dükkan ve buluntuları (Late antiquity workshop/ shop and findings from Knidos "Harbor Street"). *OLBA XXVIII*, 377-420.
- Eliüşük, M. (2021). Menderes Magnesiası Artemis kutsal alanı Güney Stoada Bulunan Doğu Sigillata B grubu seramikleri *Arkhaia Anatolika, Volume 4*, s.15-40.
- Ergürer, H. E. (2012). *Parion Roma seramiği*. (Yayınlanmamış doktora tezi). Atatürk Üniversitesi, Erzurum.
- Ergürer, H. E. (2016). *Parion tiyatrosunda bulunan seramikler, sigillata ve geç roma kırmızı astarlı seramikleri*. Eds. C. Başaran-E. Ergurer, Parion Roma Tiyatrosu, 2006-2015 Yılı Çalışmaları, Mimarisi ve Buluntuları, 23-164.
- Erol, D. (2006). Smyrna devlet agorası buluntusu Terra Sigillata, *TAED* 6, 73- 86.
- Erol, D. (2010). *Smyrna devlet agorasında ele geçen terra sigillata ve geç Roma seramiği*. (Yayınlanmamış doktora tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi İzmir.
- Fırat, M. (2011). *Seramik çöplüğü alanı verileri doğrultusunda Phokaia kırmızı astarlı kapları*, (Ed. Emre Okan-Cenker Atilla), Prof. Dr. Ömer Özyiğit'e Armağan, (Studies in Honour of Ömer Özyiğit) İstanbul, 161-186.
- Fırat, N. (1999). *Perge konut alanı keramiği*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). İstanbul Üniversitesi, İstanbul.
- Fırat, N. (2000). *So-Called cypriot Red Slip Ware, from the Habitation Area of Perge (Pamphylia)*, RCRF Acta 36, 35- 38.
- Forster, G. (2005). *The Roman City of Knossos, Colonia Julia Nobilis-the nature of the imported fine wares*, (Ed. M. B. Briese-L.E. Vaag) Trade Relations in the Eastern Mediterranean from the Hellenistic Period to Late Antiquity: Ceramic Evidence, *Halicarnassian Studies III*, University Press of Southern Denmark, Denmark, 124-131.
- Gandolfi, D. (1998). *Ceramiche fini di importazione di VI-VII secolo in Liguria. L'esempio di Ventimiglia, Albenga e Luni*, *Ceramica in Italia: VI-VII secolo*, Biblioteca di Archeologia Medievale 14, Vol. 1, 253- 274.
- Gassner, V. (1997). *Das Südost der Tetragonos- Agora. Keramik und Kleifunde*, *Forschungen in Ephesos XIII/1/1*, Wien.
- Gasperetti, G. (2003). *Osservazioni Preliminari Sulla Ceramica Romana Di Iasos Di Caria. Materiali Dal Quartiere A Sud Del Teatro*, *Les Céramiques en Anatolie aux Epoques Hellénistique et Romaine*. *Varia Anatolica XV*. Actes de la Table Ronde d'Istanbul, 23-24 Mai 1996, 141-163.
- Grandi, E. (2005). *Late Antique and Early Medieval Fine Pottery From Lagoon of Venice*, (Ed. B. Böhlendorf- Arslan, A.O. Uysal, J. Witte- Orr), Çanak, Akdeniz ve çevresindeki arkeolojik kazılarda ele geçen Geç Antik ve Ortaçağ seramiği ve mimari seramiği, Byzas 7, Ege Yayınları, İstanbul, 1- 24.
- Hayes, J. W. (1972). *Late Roman Pottery*, British School at Rome, London.
- Hayes, J. W. (1973). "Roman Pottery from the South Stoa at Korinth", *Hesperia* 42, No. 4, 416- 470.
- Hayes, J. W. (1976). 3. *Pottery: Stratified groups and typology*, (Ed. J.H. Humphrey), *Excavations at Carthage 1975*, Conducted by the University of Michigan Volume I, Tunis, 47-123.
- Hayes, J. W. (1980). *Ancient lamps in the royal Ontario Museum, Greek and Roman clay lamps*, Alger Press, Toronto.
- Hayes, J. W. (1980). *A supplement to late Roman pottery*, British School at Rome, London.

- Hayes, J. W. (1983). *The Villa Dionysos Excavations, Knossos: The Pottery* BSA 78, 97- 169.
- Hayes, J. W. (1985). *Sigillate Orientali*, Enciclopedia dell'Arte Classica e Orientale. Atlante delle Forme Ceramiche II. Ceramica Fine Romana nel Bacino Mediterraneo, 1-96.
- Hayes, J. W. (1991). *Paphos III: The Hellenistic and Roman Pottery*.
- Hayes, J. W. (2001). *Early Christian Pottery from Knossos: The 1978- 1981 Finds from Knossos Medical Faculty Site*, BSA 96, 431- 454.
- Hayes, J. W. (2008). *Roman Pottery Fine-Ware Imports, The Athenian Agora XXXII*, Princeton, New Jersey.
- Hellström, (1965). *Pontus, Pottery of Classical and Later Date, Terracotta, Lamp and Glass*, Labraunda, Swedish Excavations and Researches II. 1, Lund.
- Jackson, M., Zelle, M., Vandeput, L. Et. al., (2012). *Primary evidence for Late Roman D Ware production in southern Asia Minor: a challenge to 'Cypriot Red Slip Ware'*, Anatolian Studies, Vol. 62 pp. 89-114.
- Karabıçak, S. (2017). *Knidos küçük tiyatro batı duvarı kazılarında ele geçen seramik buluntular*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Selçuk Üniversitesi, Konya.
- Kenkel, F. (2005). *Cypriot Red Slip Ware and Its Derivatives from Pednelissos*, (Ed. B. Böhlendorf-Arslan, A.O. Uysal, J. Witte- Orr), Çanak, Akdeniz ve Çevresindeki Arkeolojik Kazılarda Ele Geçen Geç Antik ve Ortaçağ Seramiği ve Mimari Seramiği, Byzas 7, Ege Yayınları, İstanbul, 131- 146.
- Kenrick, P. M. (2009). "On the Silk Route: imported and regional pottery at Zeugma", (Ed. M. M. Mango), Byzantine Trade, 4th-12th Centuries. The Archaeology of Local, Regional and International Exchange. *Papers of the Thirty-eighth Spring Symposium of Byzantine Studies, March 2004, Farnham*, 2009, 263- 272.
- Kenyon, K. M. (1957). *Miscellaneous Object in Metal, Bone and Stone*, The Objects from Samaria, (Ed. J. W. Crowfoot, G. M. Crowfoot, Kathleen M. Kenyon), London, 439-469.
- Ladstätter S. (2010). *Keramik*, F. Krinzinger (yay. haz.), Hanghaus 2 in Ephesos. Die Wohneinheiten 1 und 2: Baubefund. Ausstattung. Funde. FiE 8/8, 172-279.
- Lloret, S. G. (1998). *Il confronto con la Hispania orientale: la ceramica nei secoli VI-VII*, (Ed. L. Saguı), Ceramica in İtalia: VI- VII secolo, Biblioteca di Archeologia Mediavale, 549- 568.
- Loeschcke, S. (1912). *Die Arbeiten zu Bergama 1910- 1911. Sigillata- Töpfereien in Tschandarli*, AM XXVII, 344- 407.
- Mackensen, M. (1993). *Die Späetantiken Sigillata und Lampentöpfereien von El Mahrine (Nord Tunisien)*. Studien Zur Nordafrikanischen Feinkeramik des 4. Bis 7. Jhr., Münchner Beiträge Zur Vor und Frühgeschichte, Band 50, katalog- Anhang- Tafeln, Münih.
- Martin, A. (2002). *Sigillata Orientale C*, (Ed. A. Di Vita- A. Martin), Gortina II, Monografie della scuola archeologica di Atene e delle Missioni Italiane in Oriente VII, Bottega d'Erasmus, Padova 1997, 130- 131.
- Meriç, R. (2002). *Spathellenistisch- Römische Keramik und Kleifunde aus Einem Schachtbrunnen am Staatsmarkt in Ephesos*, Wien.
- Mitsopoulos-Leon V. (1991). *Die Basilika am Staatsmarkt in Ephesos Kleifunde*, 1. Teil: Keramik Hellenistischer und Römischer Zeit, FiE IX, 2-2, Viyana.
- Mımaroğlu, S. (2020). *Letoon geç Roma-Erken Doğu Roma dönemi kırmızı astarlı seramikleri'nin ön değeriendirilmesi, Cedrus VIII*, 279-297.
- Monacchi, D. (1988). *Ceramiche sigillate*, (Ed. A. Di Vita), Gortina I, Monografie della scuola archeologica di Atene e delle Missioni Italiane in Oriente III, Panetto& Petrelli, Roma, 199- 220.
- Opait, A. (1985). *Einige Beobachtungen zur spätrömischen Keramik mit rötem Überzug*, Dacia XXIX, 153- 163.
- Opait, A. (2004). *Local and Imported Ceramics in the Roman Province of Scythia (4th- 6th centuries AD)*, BAR- IS 1274, The Basingstoke Press, England.
- Pickersgill, C. & Roberts, P. (2003). *New Light on Roman Sparta: Roman Pottery from the Sparta Theatre and Stoa*, BSA 98, 549- 597.

- Pülz, S. (1986). *Ein Keramikkomplex der Mittleren Kaiserzeit aus dem Heroon I*, IstMitt 36, 13-33.
- Reynolds, P. (1984). *African Red Slip and Late Roman Imports in Valencia*, Papers in Iberian Archaeology, BAR- IS 193(ii), 474- 484.
- Reynolds, P. (2010). *Trade Networks of The East, 3rd To 7th Centuries: The View From Beirut (Lebanon) And Butrint (Albania) (Fine Wares, Amphorae And Kitchen Wares)*, LRCW 3, Bar- Is 2185, Blenheim Colour Ltd., England, 89- 114.
- Riley, J. A. (1981). *The Pottery from Cisterns 1977. 1, 1977. 2, and 1977. 3*, (Ed. J.H. Humphrey), Excavations at Carthage 1977, Conducted by the University of Michigan Volume VI, Ann Arbor, 85-124.
- Robinson, H. S. (1959). *Pottery of The Roman Period: Chronology, The Athenian Agora V*, Princeton, New Jersey.
- Rodziewicz, M. (1976). *Alexandrie I, La Ceramique Romaine Tardive D' Alexandrie*, Varsovie.
- Sackett, L. H. (1992). *Knossos from Greek City to Roman Colony*. Excavations at the Unexplored Mansion II.
- Slane, K. W. (1990). *The Sanctuary of Demeter and Kore: The Roman Pottery and Lamps*, Korinth 18-2, Princeton, New Jersey.
- Sözel, S., Selek, K. M. & Kılınç, S. Y. (2021). Evaluation of a Commercial Shop-Workshop (Place 3/ Room 3) on the Knidos Harbor Street, *Anados Studies of the Ancient World*, 15/2015, Trnava, 205-226.
- Tekocak, M. (2006). *Kelenderis Roma çağı seramiği*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Selçuk Üniversitesi, Konya.
- Tekocak, M. (2007). Kelenderis aşağı şehir sondajında bulunan Kıbrıs kırmızı astarlı (Geç Roma D) kapları, *İDOL, Arkeologlar Derneği Dergisi*, Yıl. 9, Sayı.33.
- Waagé, F. O. (1933). *The American Excavations in the Athenian Agora: First Report*, Hesperia 2, No. 2, 279- 328.
- Waagé, F.O. (1948), *Hellenistic and Roman tableware of North Syria*, Antioch on the Orontes IV. 1, Ceramic and Islamic Coins, Princeton University Press, Princeton.
- Williams, C. (1989). *Anemurium The Roman and early Byzantine pottery*, Pontifical Institute of Mediaeval Studies, Toronto.
- Yıldız, V. (2022). Soli Pompeiopolis Afrika kırmızı astarlı seramikleri, *Arkhaia Anatolika*, Vol. 5, s.94-153.

